

Stellan Skarsgård

af Henrik Lundgren

Der er de skuespillere, der helst spiller på deres eget ansigt, deres egen personlighed: Dem om hvem det (med en lidt for smart floskel) siges, at de hellere *reagerer* end *agerer*. Og så er der de andre, forvandlings-skuespillerne: Dem der hver gang må have et nyt ydre billede at forholde sig til, om de nu skal skabe det med sminke, med dialekt eller noget ganske tredje. Og den almindelige tommelfinger-regel er så den, der siger, at de første – personligheds-skuespillerne – er bedst på film, de andre – forvandlings-skuespillerne – bedst på teatret. Dér, heldigvis, kommer Stellan Skarsgård ind i billedet og ødelægger det hele.

For om nogen er Skarsgård forvandlings-skuespiller. Han ligefrem elsker de drastiske midler. Som hareskåret i *Den enfoldige morder*. Forvandlingen fra total bums til glat karrieredreng i *P & B* er et ligefrem demonstrativt eksempel på denne leg med det ydre. Men i Skarsgårds tilfælde bliver effekten aldrig endemål i sig selv: den er blottet for "teatralsk" virkning. Indre og ydre sandhed hænger sammen i hans tilfælde – han må til bunds i figuren, for at den kan gennemtrænge hans træk indefra. Skarsgård spiller sig fri, idet han maskerer sig. Og hans kunst er om noget at portrættere det 'mærkelige', sammensatte, komplicerede, ja direkte frastødende, så det bliver nærværende og forståeligt. Den enfoldige morder, den fromme fanatiker i *Åke og hans verden*, den terrorise-

rende ex-elsker (og selvmorder) i *Falsk som vand*, købmanden som tager sig betalt i kvindeskøn i Bo Widerbergs *Ormens väg på Hälleberget* – det er meget få skuespillere, der har et tilsvarende galleri af 'sære' figurer at se tilbage på: Figurer, som ikke efter nogen almindelig standard ville påkalde sig sympati. Men i Stellan Skarsgårds fremstilling rykker de inden for en radius, hvor man synes at

forstå dem – ser, hvad det er for muligheder, der går til grunde i og med dem.

"Jeg vil skabe nye mennesker," har Skarsgård selv udtalt i et interview for godt et år siden. Og han fortsætter med noget, der kan ligne et program: "Naturligvis har jeg begrænsninger både fysisk og psykisk. Men med de farver jeg alligevel har på min palet, kan jeg male temmelig mange forskellige mennesker." – Sådan taler en ægte forvandlings-, en *karakter*-skuespiller. Og sådan taler de færreste skuespillere, når de er midt i 30'erne og udstyret med et udseende, der gør dem selvsikre til prinserne, elskerne og alle de andre blonde roller.

Stellan Skarsgård har spillet hele dette repertoire i sine år på den svenske nationalscene Dramaten. Han kom dertil i 1973, 22 år gammel (gennembruddet var tidligt: han var kun lige 16 år, da han spillede titelrollen i den svenske TV-serie *Bombi Bitti*!) Men selv i det rollefag af unge elskere, Dramaten naturligt måtte placere ham i, ville han uvægerlig gå andre veje – mindre lyriske, indsmigrende, end hans ydre umiddelbart lagde op til. Et vidnesbyrd herom fik man i den version af Molières *Fruentimmerskolen*, Alf Sjöberg iscenesatte og Ingmar Bergman overførte til film (udsendt i svensk TV juledag 83). Hans Horace var en tilbødder af en ganske anden lidenskabeligt fremfærende energi, end man kender fra den parallelle danske tradition. – Og igen, i alle yngre mandlige skuespilleres ønskerolle, *Hamlet*, gik han den mindst attraktive vej til målet. Skarsgårds danner-prins (i Ragnar Lyths TV-version, udsendt januar 85) er det mindst prinselige, man kan forestille sig: En punker, snart desperat, snart modløs i sin opstand mod det hof, han ser som lutter hykleriske attituder. Skarsgård tog fat i det mutte, skulende, anti-heroiske i figuren – en nej-siger i en verden af samvittighedsløse eftersnakkere.

Og en nej-siger i den mest positive forstand har Skarsgård været gennem hele sin teater-karriere: En skarp og kompromisløs kritiker af Dramaten som en institution, der glemmer sine mål for selve det at få hjulene til at løbe rundt. "Det, der berettiger et stort institutionsteaters eksistens, er, at der findes ressourcer til de virkelig store (klassiker) forestillinger. I alle sådanne stykker er der masser af småroller. Men i dag er det svært at sætte dem op på en institution. Skuespillerne dér har ikke lyst til at spille så små roller.

Og det kan man forstå, men i så fald er hele institutionsteater-ideen forfæjlet,” sagde Skarsgård om Dramatens ’krise’ allerede i 84. ”Uden en stærk instruktør bliver teatret til en slags nummerrevy, og vi skuespillere kommer til at sne inde, hvis der ikke kommer folk udefra og stiller krav til os”. – Det er ud fra samme tankegang, Stellan Skarsgård har sagt op på Dramaten, nøjagtig i denne sæson hvor institutionen fylder 200 år. Dramaten er blevet for ’kongelig’, udtalte han til Dagens Nyheter – Skarsgård vil spille sine roller i jubilæums-sæsonen, Strindbergs *Mester Olof* og Almquists *Dronningens juvelmykke*, men derefter ønsker han at blive løst fra sin kontrakt.

Skarsgårds behov for at være med en stærk instruktør i et bevidst ensemble har han primært fået tilfredsstillet ved samarbejdet med Hans Alfredson og hans filmselskab A/B Svenska Ord. – Skarsgård har i denne sammenhæng fået lov at demonstrere sine ideer om at være ensemblespiller: spille både tragedie og farce, bærende hovedrolle og små biroller. I *Den enfoldige morder* portrætterede han titelfiguren i et hjertegribende følelseskædet spil: En dreng, der er blevet voksen, uden at have lært at gøre en rotte fortræd, men som tvinges ind i rollen som morder af en fascistoidt fordomsfuld omverden. Herefter i 1983 den sorte farce *P & B*, hvor han spiller svindleren Pettersson, som forræder de bedste dele af sig selv (og sin omverden) for at klavre karrieremæssigt til tops i det svenske brug- og smid væk-samfund. I 1985 *Falsk som vand*: En birolle, men så intets forbitret i sin tone, at hele filmen skifter, da man opdager, at det ikke er ham, der er morderen, men at han tværtimod slår sig selv ihjel i protest mod de andres mondæne overflade-tilværelse. Og som det foreløbig seneste resultat af samarbejdet mellem Skarsgård og Hasse Alfredson finder man endelig *Jim och piraterna Blom* (1987): Her står Stellan Skarsgård som medforfatter til historien om drengen Jim, der får besøg af sin døde far – Skarsgårds rolle – fra det hinsidige.

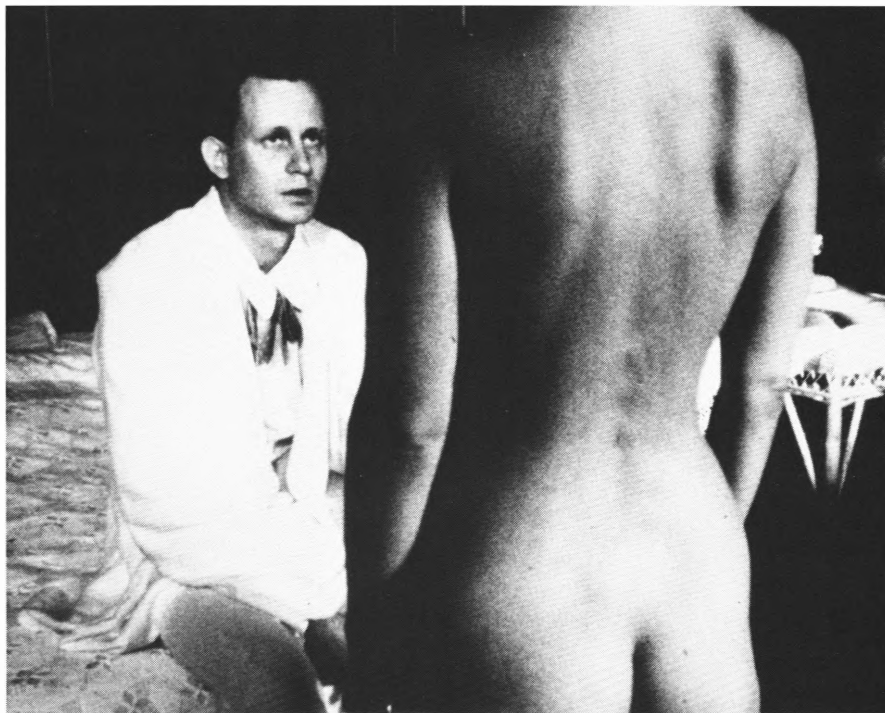
Af de film med Skarsgård, vi endnu ikke har fået at se herhjemme, er den vigtigste undladelsessynd utvivlsomt Bo Widerbergs filmatisering af Torgny Lindgrens *Slangens vej på Hällebjerget*: Her spiller han den unge købmand Karl Orsa, der arver en udestående gældspost fra sin far, og tager sig betalt, ikke i penge – dem har han nok af – men i den lille husmandsfamilies kvinder. Først moderen Tea (Stina Ekblad), så datteren – hans egen halvsøster, som dør i barselsseng med frugten af deres forbindelse – så sønnens hustru (Pernilla Östergren). Med diskret skarptskårne midler – en stivnet overlæbe, en lang frakke der gør hans ranglede fi-

gur endnu tyndere, en hue som kan lukke alle verdens fristelser ude – tegner han portrætteret af en ubøjelig fordringshaver. For denne købmand er selve livsviljen deformet til magtbegær, besiddelse af andre – i Skarsgårds spil ser man, hvordan fortrængt og forkuet Eros bliver et våben til at udbytte andre.

Ellers må danskerne siges at have fået et nogenlunde rimeligt indtryk af Skarsgårds facetterede kunst. Han var her i 1982 med sin solo-forestilling *Porträtt av en konstnär som ung man*, en collage over Strindbergs ungdoms-breve sammenstillet af Per Verner-Carlsson: Skarsgård kom på scenen i pels, hat og solbriller, og da han sluttede fremstillingen tre timer senere havde han – fysisk, men ikke mindst åndeligt – klædt sig nøgen

for sit publikum. Og den samme åbenhed, den samme vilje til at blotstille, trænge til bunds, finder man i hans portræt af maleren P. S. Krøyer i Skagens-filmen, instrueret af Kjell Grede fra fjernsynets Strindberg-serie (hvor Skarsgård medvirkede som Verner von Heidenstam i Johan Bergensträhles 3. afsnit). Ifølge Skarsgård har det været deres fælles mål at portrættere Krøyer som en mand, der har en så desperat trang til at være lykkelig, at han nægter at se ulykken – ”og så bliver man ulykkelig til sidst”, udtalte Skarsgård ved sin presse-konference i forbindelse med den danske premiere på *Hip, Hip, Hurra*, hvor han om sit arbejde sagde: ”De slider på en, alle rollerne, for man skal være så nøgen som muligt, og så bliver man sårbar”.

T.v. *Den enfoldige morder*. Øverst t.h. *Falsk som vand*. T.h. *Hip, Hip, Hurra*.